

हे यज्ञोपकरण सकळ | नेणतसांते बरळ | अहंबुद्धी केवळ | भोगू पाहती || १२८|३|ज्ञा.

बहकलेले लोक आपल्या जवळची संपत्ति सर्वकाही यज्ञांची सामग्री आहे. असे न समजता त्या सर्व संपत्तीचा केवळ स्वतःसाठी भोग घेण्यास प्रवृत्त होतात. असा ओवीचा अर्थ आहे. संपत्ति किंवा ज्याला ढोबळमानाने पैसे म्हटले जाते ते तर हवेतच. घरातही हवेत आणि बँकेतही हवेत त्या शिवाय संसार करणार कसा? परंतु पैसा ह्या शब्दाची अर्थशास्त्रातली व्याख्या बघितली तर त्यात पैसे ही गोष्ट इतरांची क्रय किंवा क्रियाशक्ती विकत घेण्याची ताकद अशी दिली आहे. तुमचे पैसे वडिलोपार्जित असतील किंवा कुटुंबाने वाचवलेले असोत शेवटी त्याचा विनियोग समाजातच होणार असतो. आपण उपटसुंभ नसतो. आपले अस्तित्व समाजाच्या कोंदणात असते. त्या कोंदणातले दुवे अस्पष्ट वाटत असले तरी घट्ट असतात. समाज काय देश काय किंवा पृथ्वीवरचे इतर देश काय असे करत करत पुढे एके ठिकाणी 'हे विश्वाची माझे घर' असे उद्गार ज्ञानेश्वर काढतात. ह्या विश्वातली संपत्ति तर अफाट असते तसे बघायला गेले तर पृथ्वीतलावरच्या सगळ्या सजीव निर्जीव गोष्टींची सर्वांत महत्वाची संपत्ति सूर्य असते. पैसे ह्या अतिमहत्वाच्या वाटणाऱ्या गोष्टीपासून सुरवात झालेले हे प्रकरण भरकटलेले किंवा वरच्या ओवीतल्या माणसा सारखे बहकलेले नाही. विश्वात चालणाऱ्या किंवा आपल्याशी निगडित असणाऱ्या घटनांचे स्वरूप जर यज्ञ मानले तर मग वरची ओवी अर्थपूर्ण वाटू लागते. या यज्ञातला आपला सहभाग कसा असावा ह्या प्रश्नाचे उत्तर वरची ओवी देण्याचा प्रयत्न करते. समाजाच्या कोंदणात राहतांना सतत ओरबडत आपली धन करून आणि ते धन आपल्या शरीर मनाच्या चैनीसाठी वापरणे ह्यातले यज्ञकर्म विपरीत असते असे ह्या ओवीचे म्हणणे आहे. हा सगळा भंपकपणा आहे असे काही लोक म्हणतीलही परंतु ही उधळपट्टी किंवा संचयाचा अतिरेक शरीर मनावर विपरीत परिणाम करतात. हे वैज्ञानिक सत्यही त्यांना सांगितलेले बरे. काही वेळा ते त्यांना स्वतःहून उमगते. सगळी माणसे सारखी नसतात. प्रत्येकाच्या बादलीचा आकार निराळा निराळा असतो. काही बादल्या पटकन भरून वाहू लागतात, काहींच्या भरण्यास वेळ लागतो परंतु पाणी वाहू लागले की त्याचे काय करायचे हा ज्याचा त्याचा प्रश्न असतो त्याचे उत्तर प्रत्येकजण आपल्या मतीप्रमाणे उलगडतो. वाहू देत पण दुसऱ्यांना देणार नाही असे म्हणणारे विरळाच असतात. एकच लक्षात ठेवावे लागते की सगळ्यांच्याच बादलीत पडणारे पाणी एकाच विहिरीतून आलेले असते.

३२५ शब्द

रविन थत्ते
rlthatte@gmail.com

एथ वडील जे जे करिती | तया नाम धर्मु ठेवती | तेचि येर अनुष्ठिती | सामान्य सकळ || १६८|३|ज्ञा.

इथे थोर लोक ज्या तऱ्हेने किंवा जे कर्म करतात किंवा आचरतात त्यालाच सामान्य लोक धर्म म्हणतात.

धर्माची ही व्याख्या मोठी वेधक आहे. वरवर पहाता ह्यातून देव ही कल्पना परागंदा झाली आहे अशी भावना होण्याचा संभव आहे. आणि काही धर्मातल्या थोर लोकांनी देव ही संकल्पनाच नाकारल्यामुळे त्या मंडळींचे अनुयायी त्यांचेच अनुकरण करत असणार. राहिलेल्या धर्मांमध्ये देवा बद्दलच्या कल्पना इतक्या भिन्न आहेत की हे भिन्न भिन्न अनुयायी एक सारखे दिसणे अशक्य दिसते. अस जर असेल तर मग उपाय काय हा प्रश्न पडतो. त्याचे उत्तर श्रीकृष्णाने स्वतः दिले आहे. त्यात तो म्हणतो मी तर परिपूर्ण | ऐश्वर्याने संपूर्ण | नाही काही संकट | नाही उरली इच्छा ||

तर जसा | सकाम पुरुष असतो तसा | जनतेच्या रक्षणार्थ | सदैव मी उभा ||

आत्मसंतुष्ट मी झालो | कर्मापलीकडे मी गेलो | तर निस्तरेल कोण | ही प्रजा || रुपांतर १६१|१६४|३
ज्ञा. ह्याच्यातली कळीची ओवी सकाम माणसाची आहे. सकाम माणूस स्वतःचे बघतो आणि ते बघणे हिरहीरीचे असते. इथे ज्याला आपल्यातले लोक देव मानतात तो श्रीकृष्ण तर परिपूर्ण आहे त्याला काही "काम" उरलेला नाही तरी सुद्धा तो कामसू माणसासारखा हिरहीरीने प्रजेसाठी कामाला लागला आहे. अर्थात श्रीकृष्ण फारच मोठा माणूस किंवा देव आहे. तरीही त्याची ती जी भूमिका आयुष्यात मधून मधून आपल्याला घेता येईल का त्या दृष्टीने प्रयत्न करता येईल का असा प्रश्न आहे आणि तो प्रत्येकाने स्वतःसाठी सोडवायचा आहे. अशा गोष्टी बळजबरीने किंवा घोकंपट्टीने होत नाहीत. ह्या भागात ज्ञानेश्वर म्हणतात जे सायासे स्तन्य सेवी | ते पक्वान्ने केवी जेवी || १७२|३|ज्ञा. अंगावरचे ओढायला जे मूल खळखळ करते ते पक्वान्ने कशी खाणार? ज्ञानाचे डोस पाजता येत नाहीत ती क्रिया व्हयाची असेल तर अनुकरणीय व्यक्तिमत्वे असावी लागतात. तुमच्या समोर उदाहरणे ठेवली आणि मग त्यांच्यामागचे प्रमेय आत्मसात झाले तर मग जबरदस्तीही लागत नाही. उदाहरणे खुटतच जातात असा इथला निरोप आहे. आणि इथे ज्ञानेश्वरांनी संतांनाही ही अशीच भूमिका निभवण्यास सांगितली आहे. ओवी म्हणते हे ऐसे असे स्वभावे | म्हणोनि कर्म न संडावे | विशेष आचरावे | लागे संती || १५९|३|ज्ञा. संतांच्या पाया पडायला आलेल्या माणसांना संतानी भक्तांना त्याचे कर्म करण्यासाठी परत धाडावे आणि त्यांनी म्हणजे संतांनी हे सांगण्याचे कार्य काळजीपूर्वक करावे असे ज्ञानेश्वरांचे म्हणणे आहे.

३५७ शब्द

रविन थत्ते
rlthatte@gmail.com